

**Tko sve i kako pritišće
novinare i novinarke:**

**OD POLITIČARA
DO OGLAŠIVAČA**

IMPRESSUM

Autorica: Đurđica Klancir

Grafička obrada: KURS

ISBN 978-953-7960-24-7

Zagreb, prosinac 2021.

Gong

Izvršna direktorica: Oriana Ivković Novokmet

Ulica Valentina Vodnika 4

10 000 Zagreb

e-mail: gong@gong.hr

web: www.gong.hr

Podrška Europske komisije za izradu ovog rada ne predstavlja odobrenje njegovog sadržaja koji odražava stavove autorice i Gong-a te se Komisija ne može smatrati odgovornom za bilo kakvu daljnju uporabu informacija sadržanih u ovom radu.

Gong je Centar znanja u području građanskog aktivizma i izgradnje demokratskih institucija društva u okviru Razvojne suradnje s Nacionalnom zakladom za razvoj civilnoga društva.

Sufinancira Europska
unija u okviru programa
Europa za građane

KAZALO

- 8 Većina izložena pritiscima u svom radu
- 11 Zabranjene teme
- 14 Tko najjače stišće novinare i novinarke?
- 15 Koje su izlike za “skidanje” tekstova i priloga?
- 16 Tko pokušava utjecati na novinarske priče?
- 18 Tko su “nedodirljive” osobe u medijima?
- 19 Prijetnje, tužbe, provale u stan, skidanje s programa...
- 24 Iz cenzure u autocenzuru
- 26 Urednici kao produžene ruke menadžementa i instrument u pritiscima

TKO SVE I KAKO PRITIŠĆE NOVINARE I NOVINARKE:

OD POLITIČARA DO OGLAŠIVAČA

Nema demokracije bez slobodnih medija, koji su snažno jamstvo protiv zloupotrebe moći. Zbog važnosti slobodnog novinarstva za demokraciju, Gong kao europski *democracy watchdog*, odlučio je provesti pilot istraživanje o mogućim pritiscima i cenzuri u novinarskim redakcijama u Hrvatskoj. Istraživanje je pripremila i izvela Đurđica Klancir, novinarka i urednica s dugogodišnjim iskustvom rada u medijskim redakcijama različitih izdavača, članica Vijeća časti novinara Hrvatskog novinarskog društva.

Činjenica je, naime, da Ustav RH i medijsko zakonodavstvo zabranjuju cenzuru, a vladajući često tvrde kako u hrvatskom medijskom prostoru nema cenzure.

“Ja ne vjerujem da u Hrvatskoj danas u bilo kojem mediju postoji cenzura. Postoji i prostor da oni koji su optužili za cenzuru da te optužbe povuku ili iznesu dokaze¹”, izjavila je, primjerice, Nina Obuljen Koržinek, ministrica kulture i medija.

“Ne treba meni međunarodna analiza da vidim ima li ili nema slobode medija u Hrvatskoj. Garantiram, kao netko tko čita. Ne vidim problem, više se drammatizira nego što problem postoji²”, govorio je premijer Andrej Plenković.

“Nema gušenja slobode medija! Gdje su to mediji u Hrvatskoj neslobodni?³”, izjavio je premijer u obraćanju medijima 23. rujna 2021., nakon pokušaja sudske zabrane serije tekstova na portalu H-Alter.

Unatoč redovnim upozoravanjima Hrvatskog novinarskog društva (HND) o pritiscima na medije, činjenica je

¹ <https://hr.n1info.com/vijesti/a362701-obuljen-u-hrvatskim-medijima-ne-postoji-cenzura-pravosudje-im-nije-prijetnja/>

² <https://hr.n1info.com/vijesti/a368577-ne-treba-meni-medjunarodna-analiza-da-vidim-ima-li-ili-nema-slobode-medija-u-hrvat/>

³ <https://hr.n1info.com/vijesti/plenkovic-nije-normalno-da-se-vladu-optuzuje-da-gusi-slobodu-medija-u-rh/>

da do sada nije bilo istraživanja konkretnih mehanizama pritisaka, odnosno modela cenzure ili autocenzure u redakcijama hrvatskih medija, te se tek uopćeno govorilo o najdominantnijim i najvidljivijim postupcima - kao što su tužbe protiv medija i novinara_ki - a suptilniji mehanizmi koji postoje u odnosu prema redakcijama i unutar redakcija u odnosu prema novinarima nisu bili rasvijetljeni.

Stoga smo se za potrebe istraživanja o pritiscima i cenzuri u hrvatskim medijima obratili na adrese tridesetoro iskusnih novinarki, novinara i urednika_ica iz različitih medija na nacionalnoj razini, s javne televizije, najutjecajnijih privatnih televizijskih kuća, iz tiskanih medija i s internetskih portala. Od 30 osoba kojima smo se obratili s molbom da ispune upitnik, u razdoblju do 1. do 7. rujna 2021. godine 23 osobe su ispunile upitnik s pitanjima koja je pripremila novinarka Đurđica Klancir. Uz većinu pitanja bilo je omogućeno pismeno obrazloženje odgovora, a svima je zajamčena anonimnost jer je cilj istraživanja bio stjecanje temeljne slike o intenzitetu cenzure i pritisaka prema novinarkama i novinarima, te uvid u ključne modele cenzure i pritisaka, a ne detektiranje konkretnih medija u kojima ima više ili manje cenzure ili pritisaka.

Kao smjernica ispitanicima i ispitanicama o tome što se smatra pritiskom na novinare su naznačeni postupci suprotni profesionalnim standardima struke koji su definirani u Zakonu o medijima⁴ te Kodeksu časti hrvatskih novinara⁵.

S obzirom na uzorak ispitanika i ispitanica i metodu važno je naglasiti da se u ovom slučaju radi o preliminarnom, pilot istraživanju, a s obzirom na rezultate, koji pokazuju da u hrvatskom medijskom prostoru postoji cenzura, te da su sve prisutniji modeli unutar redakcijske cenzure, važno je naglasiti da tu problematiku treba i dalje istraživati, ali i raditi na otklanjanju svih mehanizama cenzure i pritisaka na novinarke i medije.

Od 23 ispitanice i ispitanika koji su odgovorili na upitnik devet ih radi u tiskanim medijima (koja imaju i svoja web izdanja), četiri osobe su s javne televizije, šest osoba radi u privatnim TV kućama, a šest osoba na portalima. Velika većina 21 su novinari i novinarke, a dvoje su urednici. Raspon radnog iskustva u medijima kreće se od četiri godine do više od trideset godina.

⁴ <https://digarhiv.gov.hr/arhiva/263/18315/www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2004/1324.htm>

⁵ <https://www.hnd.hr/kodeks-casti-hrvatskih-novinara>

VEĆINA IZLOŽENA PRITISCIMA U SVOM RADU

Na pitanje „Jeste li u posljednje dvije godine svjedočili bilo kakvom obliku pritiska na novinarsku slobodu i profesionalan rad prema vašoj redakciji?“, većina ispitanika i ispitanica, njih petnaest, dalo je potvrđan odgovor, a pet – negativan. Ostali koji nisu odgovorili ni s „da“ niti s „ne“, upozorili su, primjerice, da su svjedočili pokušaju da se nešto ne objavi, no pokušaj nije uspio, da je bilo pritisaka iz kompanija oglašivača, ili da se nije radilo o eksplicitnim pritiscima nego „o smanjenju i ograničenju produkcijskih uvjeta“.

Ispitanici i ispitanice pojasnili su kakvim su pritiscima svjedočili. Neki od njih su svjedočili telefonskim pozivima aktera tekstova ili moćnika prema redakciji, dok drugi imaju iskustvo pokušaja zaustavljanja objave priča. Zabilježeni su pritisci unutar izdavačke kuće u vidu pritiska menadžmenta iz odjela prodaje oglasa prema redakciji uz obrazloženje da će pisanje o određenoj temi dovesti do gubitka oglašivača.

Više osoba je ustvrdilo da je bilo manje pritisaka iz politike, a više iz kompanija. „Zaobilaznim putem otežavalo se tematiziranje poslovanja jednog oglašivača“, stoji u jednom obrazloženju.

Navodi se i „mijenjanje naslova kako bi se ublažila šteta po premijera i ministre, uklanjanje tekstova s portala koji nisu išli u prilog HDZ-ovom županu“.

„Sve češće se od novinara traži pisanje tekstova po narudžbama urednika i uz unaprijed dane teze, često netočne. Od nas se traži i pisanje PR i native tekstova, kako ekonomskih, tako i političkih, često u prikrivenom obliku (dakle, kao da je riječ o običnom novinarskom tekstu, a ne o PR ili native članku). Odbijanje pisanja teksta na traženi način može značiti (često i znači) i otkaz, a gotovo sigurno znači degradaciju“, stoji u jednom obrazloženju.

Televizijska novinarka navela je da je svjedočila zabrani dovođenja pojedinih gostiju u program.

U jednom obrazloženju se navode problemi zbog „pitanja koje se nije svidjelo premijeru“ na konferenciji za medije.

„Moje pitanje upućeno premijeru nije se svidjelo, ne samo premijeru, nego i suradnicima s druge partnerske televizije na kojoj se emitiraju naše vijesti. Oni su zvali urednicu tvrdeći da se njihovi gledatelji žale na reporterku druge televizije i da im se ne sviđa takav pristup. Ispostavilo se da do tog trenutka pitanje ni premijerov odgovor nisu bili uopće emitirani u vijestima i da njihovi gledatelji to nisu mogli ni vidjeti u programu. Prigovor je bio druge prirode. Moja televizija i uredništvo stalo je na moju stranu, dapače - tad smo tek radili posebnu priču zbog premijerove reakcije na novinarska pitanja“, navedeno je u jednom opisu pritiska kojem je svjedočila ispitanica.

Jedan ispitanik je ustvrdio da „svjedoči cenzuri, pritiscima, selektivnom izvještavanju, zastrašivanju i padu svih profesionalnih standarda“ unutar informativnog programa jedne nacionalne televizije.

U jednom odgovoru se navodi da je cijela emisija koja se bavi istraživačkim novinarstvom preseljena na manje gledani kanal i to u lošiji termin tako da je evidentno marginalizirana, što se može smatrati pritiskom.

| ZABRANJENE TEME

Na pitanje: „Je li vam u protekle dvije godine zabranjeno baviti se određenom temom? Je li vama osobno, ili u širem redakcijskom krugu, nadređena osoba zatražila da se pojedinom tematikom ne smijete ili ne trebate baviti uopće, ili u određenom vremenskom razdoblju?“, 10 osoba je odgovorilo potvrdno, a 11 – negativno.

U jednom slučaju je pojašnjeno da emisija „nije zabranjena“ nego odgođena zbog oglašivača, ali je ipak na kraju emitirana.

U pojašnjenjima ispitanici i ispitanice navode konkretne slučajeve:

„U trenutku predizborne kampanje od kolegice se tražilo da pričeka s prilogom“. Zatim, saznajemo da se zabranilo „praćenje širenja Covid 19 zaraze u jednom gradu u proljeće 2020., odakle se epidemija tijekom prvog vala proširila diljem cijele županije“.

Jedan ispitanik je iskusio „zabranu poziva nekih gostiju“.

Jedan novinar iznosi osobni slučaj kada je „skinut“ s praćenja jedne poznate hrvatske kompanije jer se njihovoj PR službi nisu sviđali njegovi tekstovi, iako su, smatra on, bili pozitivno intonirani, a ne negativno.

Jednom novinaru nisu dali da piše o energetici, iako je to bio jedan od sektora kojeg prati dugi niz godina, te je imao kvalitetne i iskoristive informacije.

„Također, nije se smjelo pisati o pojedinim trgovačkim lancima, budući da je riječ o velikim oglašivačima. S druge strane, od mene su tražili da napišem tekst o tvrtkama vezanima uz (sada pokojnog) zagrebačkog gradonačelnika Milana Bandića, ali tekst nikada nije objavljen, iako su rekli da je dobar i da će biti objavljen“, navodi jedan novinar.

Jedna od ispitanica upozorava da uredništvo jedne privatne TV kuće u kojoj radi ne želi tematizirati prava LGBTI osoba. „Ono što je velika vijest vezana za seksualne manjine, bit će objavljeno kao vijest, ali dano mi je do znanja da ne širimo takve teme i ne promičemo takve vrijednosti“, stoji u obrazloženju.

„Uredništvo je bilo kontaktirano od strane kompanije kojoj smo uputili pitanje. Nije im odgovarao tajming i tražili su da se pričeka s pisanjem. Meni, međutim, nisu odgovorili na pitanje niti objasnili zašto traže odgodu“, piše u obrazloženju jedne novinarkе koja je sudjelovala u istraživanju.

U jednom obrazloženju je navedeno da je „zabranjena objava autoriziranog intervjua s članom Europskog parlamenta (strani državljanin)“, za koji je prethodno dobiveno odobrenje redakcije. Novinar je dobio i obrazloženje za neobjavu intervjua. Rečeno je da sugovornik napada hrvatske nacionalne interese i da će redakcija biti izložena mogućoj tužbi. Isto tako, navodi da je „odlukom glavnog urednika bez obrazloženja zabranjena objava teksta za koji je također prethodno dobiveno odobrenje“.

„Tekst je također obrađen prema profesionalnim uzusima, sve strane su uključene, poslani su im upiti i uvršteni odgovori“, obrazlaže novinar u Gongovom upitniku.

Novinarka jedne televizije opisuje da se zaobilaze, ignoriraju teme ili modificiraju prilozi „koji bi mogli narušiti ugled vladajućeg HDZ-a, a da je isti tretman prije smrti imao i Milan Bandić i ostali koalicijski partneri HDZ-a“.

„Ignoriraju se i otkrića novinara i novinarki ostalih medija (Tolušić, Žalac, Kuščević, Kujundžić, Marić itd.) sve do trenutka kada se zbog javne reakcije vladajućih ista više ne može ignorirati”, navodi se u jednom obrazloženju osobe koja je svjedočila pritiscima i praksi suprotnoj standardima novinarske prakse na javnoj televiziji.

TKO NAJJAČE STIŠĆE NOVINARE I NOVINARKE?

Na upit „Ako vam je neka tema bila zabranjena, označite čije je tematiziranje/propitivanje bilo sporno“, bilo je moguće označiti više predloženih odgovora, ali je ostavljen i prostor da ispitanici sami preciziraju čije je tematiziranje bilo predmet pritiska.

Osam osoba je odgovorilo da im je zabranjeno tematiziranje kompanija, a sedam da su to bili – oglašivači. Četiri novinara koji su popunili upitnik navela su da im je zabranjeno tematiziranje određenih političara, a četiri da im je zabranjeno tematiziranje vladajuće stranke. Troje ispitanih imalo je problem zbog tematiziranja premijera, troje s problematiziranjem ministara, a jedna osoba je

imala problema zbog tematiziranja opozicijske stranke. Tematiziranje institucija je bilo zabranjeno kod četvero ispitanica, a u jednom slučaju kao cenzori – pojavljuju se vlasnici TV kuće.

KOJE SU IZLIKE ZA “SKIDANJE” TEKSTOVA I PRILOGA?

Na pitanje „Je li vam u protekle dvije godine neki napisani, gotov, tekst ili televizijski prilog „skinut“, odnosno, neobjavljen?“ sedam osoba je odgovorilo pozitivno, a 15 je odgovorilo negativno, a jedan ispitanik je odgovorio da je „emisija za koju radi je preseljena na program vrlo niske gledanosti“.

Zamolile smo ispitanike koji su doživjeli „skidanje“ priloga, odnosno teksta, da preciznije odgovore kakvo je bilo obrazloženje (bilo je moguće odabrati više ponuđenih odgovora ili dopisati vlastiti). Četvero ispitanika je odgovorilo kako im je obrazloženo da bi objava nanijela štetu izdavaču, odnosno mediju u kojem rade. Troje je dobilo obrazloženje da bi „objava prouzročila prekid s oglašivačem koji bi bio predmet teksta/novinarskog priloga“,

a troje uopće nije dobilo obrazloženje zbog čega im je skinut tekst, odnosno prilog. Jedna ispitanica je navela da do „skidanja“ nije došlo jer nije bilo ni predlaganja „zabranjene“ teme.

TKO POKUŠAVA UTJECATI NA NOVINARSKÉ PRIČE?

Na pitanje „Je li netko pokušao utjecati na vas tijekom pripreme teme (novinarskog teksta, izvještaja ili priloga), sugerirati smjer istrage, zaključke ili slično, a da je suprotno profesionalnim standardima novinarske profesije?“, većina ispitanika i ispitanica, njih 12, odgovorila je negativno, a sedam ispitanih – pozitivno. Neki su dodali da je bilo „ponekad nespretnih uredničkih pokušaja“, ili da je bilo „indirektno“.

Pojedini ispitanici/ispitanice su i preciznije obrazložili svoje odgovore: „Nameću se teze za komentare, naručeni tekstovi“.

“Ispituje se tko će biti sugovornik“, stoji u jednom obrazloženju.

„Obično bi takve intervencije bile prije samog pisanja teksta. Ja sam u temama uvijek imao barem dvije strane i to mi, u pravilu, nisu branili, iako nisu uvijek blagonaklono gledali na to. No, bilo je slučajeva u kojima su sugerirali, pa i tražili, da kao sugovornika imam nekog za koga su znali što i kako misli o određenoj temi“, odgovorila je jedna novinarka.

Neki od odgovara bili su:

„Često si političari i PR-ovci daju za pravo sugerirati smjer priče“.

„Urednici se ne usude miješati u proces rada. No, ne mogu ih natjerati da objave odrađeno“.

„Nije (bilo utjecaja) zato što ne sudjelujem u kreiranju programskog sadržaja koji je u fokusu uredništva i kojeg oni smatraju važnim, smijenjena sam s takve pozicije“.

Napitanje: „Ako je netko pokušao utjecati na vaš novinarski ili urednički rad, možete li pobliže odrediti izvor pritiska?“, u kojem je bilo moguće označiti više odgovora, najveći broj ispitanika i ispitanica, 9 osoba, kao izvor pritiska je locirao „PR ured subjekta o kojem se piše ili izvještava“.

Sedam ispitanica je ustvrdilo da je izvor pritiska bio sam subjekt novinarskog rada, kod sedam osoba su to bili političari vladajuće stranke, a kod četiri osobe političari iz oporbe. Kod sedam osoba izvor pritiska je bio nadređeni urednik ili urednica, kod šest osoba menadžment izdavačke kuće, odnosno vlasnici medija, kod pet osoba je to bio marketing, odnosno prodaja oglasa, a četiri osobe su iskusile pokušaj utjecaja na njih preko neočekivanih posrednika, poznanika.

| **TKO SU NEDODIRLJIVI U MEDIJIMA?**

„Je li u vašem mediju formalnim ili neformalnim kanalima komunicirano da se pojedine osobe ne smije novinarski obrađivati? Postoje li tzv. svete krave, nedodirljive osobe o kojima se uopće ne piše ili se smije pisati samo strogo kontrolirano, odnosno „pozitivno“?“, pitale smo, a 12 ispitanih je odgovorilo negativno, no osam ispitanica je odgovorilo da je svjedočilo takvoj praksi.

Neki novinari su upozorili i na međusituacije, da se ne zabranjuje direktno ili jasno nego „nisu oduševljeni temom, traže se izlike“, a jedna od ispitanica podsjeća da

je u jednoj televizijskoj kući nepisano pravilo da se ne obrađuju „teme o problemima seksualnih manjina“.

Novinarke i novinari koji su svjedočili praksi zabrane novinarskog propitivanja pojedine osobe ili sugeriranju isključivo pozitivnog tretmana, zamolili smo da pobliže odrede područje iz kojeg dolaze “nedodirljivi”. Sedam ispitanika je odgovorilo da se radi o osobama iz velikih tvrtki, isto toliko da se radi o oglašivačima, pet ispitanika je odredilo da se radi o osobama iz političkih stranaka, četiri da se radi o poduzetnicima, četiri ispitanika su navela da se radi o osobama iz Vlade, jedan je naveo HDZ-ovog župana, a jedan - vodstvo HTV-a.

PRIJETNJE, TUŽBE, PROVALE U STAN, SKIDANJE S PROGRAMA...

Na pitanje „Jeste li vi osobno bili izloženi pritiscima nakon objave teksta odnosno novinarskog priloga u protekle dvije godine?“ čak 16 osoba je odgovorilo da je bilo izloženo takvim pritiscima, a samo šest osoba je odgovorilo negativno.

Oni koji su bili izloženi pritiscima imali su priliku i detaljnije opisati oblik pritiska. „Direktor je tražio očitovanje o pripremi teksta jer je kompanija, veliki oglašivač, prijetio prekidom ugovora“, jedno je od obrazloženja.

„Prije i nakon objave priloga događali su se jaki pritisci u obliku telefoniranja, prijetnji tužbama pa zatim i podnošenja tužbi, kaznenih i parničnih, govora mržnje, prijetećim porukama“, stoji u drugom obrazloženju.

Dio ispitanih navodi „urednički pritisak, mobbing“. Zatim: „Akteri su javno i na društvenim mrežama diskvalificirali moj rad kao “fake news” i “medijski linč”“.

„Najčešće mi nitko nije rekao da je nezadovoljan člankom, pogotovo zato što je čitanost bila vrlo dobra. Obično se taj "problem" rješavao na način da su mi sljedećeg dana zadali istu temu, ali rekli da je sada treba obraditi iz drugog aspekta. Još češće pojave su bile da mi nisu ništa ni rekli, nego su jednostavno dali drugom novinaru ili novinarki da obradi istu temu, iako je ona već bila objavljena“, obrazlaže jedan od ispitanika.

„Bilo je negativnih komentara više, ali posebno je upečatljiv od jednog poduzetnika zbog izvještaja sa suđenja“,

stoji u jednom pojašnjenju odgovora.

„Uglavnom se radi o tužbama. No jedan bivši ministar je prijavio policiji mene i urednicu s izmišljenom pričom da smo od njega pokušali iznuditi novac prijeteći da ćemo u suprotnome objaviti tekst. Oboje smo morali na policiju davati iskaz jer su oni oko toga pokrenuli izvide. Sam inspektor mi je rekao da bi on odavno odlučio prekinuti izvide, ali je onda dodao opasku: “No znate kako je to”, stoji u jednom opisu pritiska novinarke.

„Političari su zvali, subjekti o kojima smo pisali, grad o kojem smo pisali je prekidao svaku suradnju i oglase, otkazivao ugovore. Druga osoba o kojoj sam pisao je koristila neformalne kanale da se o njemu ne piše (nije prošlo)“, jedan je od novinarskih opisa pritisaka.

„Dobivala sam “prijateljske” poruke preko kolega i kolegica o tome što se misli o mojim tekstovima, prijetnje SLAPP-om (tužbe nisu podignute, ali su mi tijekom pripreme teksta i nakon objave slane prijeteće tužbom iz odvjetničkih ureda), provaljeno mi je u stan iz kojeg nije gotovo ništa otuđeno, niti su forenzičari, nakon sat i pol uzimanja otisaka, našli niti jedan otisak prsta, uključujući moj i moje djece. Nemam dokaza da je to izravno

povezano s poslom. Glavni urednik mi deklarativno daje podršku, no odnos prema meni stubokom je promijenio nakon zabrane objave intervjua prije dvije godine i međunarodnog incidenta i propitkivanja koji su uslijedili. Ne napredujem na poslu nakon 23 godine rada, niti plaćom, niti statusom. Odbijen mi je dvaput zahtjev da pišem kolumne“, opisuje modele pritiska jedna novinarka.

„Odgovor na prošlo pitanje je uvjetno pozitivan, odnosno, radi se o žestoko negativnim komentarima na društvenim mrežama od kojih se mnogi mogu shvatiti i kao prijetnja. Također, neki od ljudi o kojima sam pisao su prijetili tužbama (a neke od tih prijetnji su i ostvarili). Institucionalnog pritiska nije bilo“, stoji u obrazloženju jednog odgovora.

„Više se to odnosilo na pritiske gostiju koji bi nakon intervjua imali potrebu pojašnjavati kako sam bio nekorektan, da su mi pitanja bila drugačija od onoga što sam govorio u pripremi intervjua“.

„Iako je emisija za koju radim marginalizirana i gurnuta na manje gledan program zbog priloga za koji su aktualizirali afere vlasti, te otvarali teme kojima se nisu bavili ostali dijelovi programa i zvali goste koje se ne želi zvati

u ključne emisije informativnog programa, dobivala sam savjete kako bi trebali „smanjiti doživljaj“. Također, stalno se smanjuje budžet za emisiju, te smo svake sezone na rubu gašenja cijele emisije koja je i jedini istraživački magazin. Ni gledatelji kao ni mi sami ne znamo kada emisija ide - svake joj se sezone mijenja vrijeme i dan emitiranja“.

„Tekst je bio o prijedlogu zakona objavljenom na eSavjetovanju, a ministarstvo koje je predložilo zakon je protestiralo uredništvu jer nije bilo dodatno kontaktirano za komentar, budući da su neke izjave sugovornika bile kritičke. Objašnjeno mi je da se o stvarima koje se tiču samog ministarstva ili su iz njihove nadležnosti ne može pisati ako se od ministarstva ne traži komentar, mišljenje, izjava bez obzira na to što je već po logici stvari prijedlog zakona, primjerice, njihov stav o problematici“.

Na pitanje „Ako ste bili izloženi pritiscima nakon objave, možete li pobliže odrediti o kakvoj vrsti pritiska se radilo?“, moguće je bilo označiti više odgovora. Deset ispitanika je odgovorilo da se prijetilo sudskim progonom. Devet novinara našlo se u situacijama da su ih urednici obavijestili kako je nakon objave teksta došlo do određenih problema. Devet ispitanica je primilo telefonske pozive onih o kojima se pisalo ili izvještavalo. Čak četiri osobe

koje su ispunile upitnik doživjele su prijetnje. Troje ispitanika je nakon objave teksta saznalo da se više se smije baviti tom temom. Jednu osobu su zvali su direktno iz marketinga, odnosno prodaje oglasa, a jedna osoba je primila kaznenu prijavu.

| IZ CENZURE U AUTOCENZURU

„Jeste li vi sami donijeli odluku da se nećete baviti određenom temom, ili pisati o određenoj osobi da ne biste tijekom pripreme ili nakon objave imali problema?“, pitali smo novinarke i novinare, a čak dvadeset ispitanika i ispitanica je odgovorilo negativno, no troje je odgovorilo pozitivno.

Nekoliko njih je pojasnilo:

„Mislim da je novinarska dužnost oduprijeti se svakom pritisku koji bi nas mogao omesti u profesionalnom obavljanju posla“.

„Tema o istospolnim parovima i njihovom posvajanju djece je važna, ali ju nisam ni predlagala znajući odgovor unaprijed“.

„Prestao sam pisati o nekoliko tvrtki koje su zabranjena tema u našoj redakciji“.

„Unatoč zabrani sam propitkivala višekratno odluku uredništva i izravno zahtijevala objašnjenja, te mjesecima tražila da se intervju ipak objavi i pozivala na odgovornost koju uredništvo snosi za posljedice zbog ovakve odluke, kako moralnu jer će se i dalje događati procesi na koje se upozoravalo u intervjuu, tako i na potencijalne prozivke vezane uz slobodu medija u Europskom parlamentu“.

„Da se bojim takvih problema ne bih radila u novinarstvu“.

UREDNICI KAO PRODUŽENE RUKE MENADŽEMENTA I INSTRUMENT U PRITISCIMA

Većina novinarki i novinara svjedočili su nekim oblicima pritisaka u redakciji, pokazalo je provedeno istraživanje. Značajan broj novinarki i novinara priznao je da im je bio zabranjen rad na nekoj temi.

Prema rezultatima istraživanja, najveći izvor pritiska u novinarskom radu su kompanije, posebno veliki oglašivači, a zatim političari i političke stranke. Kao izvor pritisaka koje su doživljavali tijekom rada na tekstovima ili televizijskim priložima, novinarke u značajnoj mjeri prepoznaju kompanije, odnosno, oglašivače i njihove posrednike – najčešće PR agencije.

Zabrinjava i praksa otvorenog komuniciranja u redakciji da se o određenim osobama ili tvrtkama ili političkim subjektima ne smije pisati, ili da se o njima može pisati samo pozitivno, čemu je svjedočio dio novinara.

Osim pritisaka izvana, i pozivima ili prijetnjama tužbama od strane aktera o kojima se piše, istraživanje je otkrilo

da se značajan dio ispitanika susreo se i s pritiscima unutar medijske kuće za koju rade, bilo preko urednika ili menadžmenta nakladnika (traženje očitovanja, sugeriranje da se više ne bave određenom temom itd.)

Budući da bi uredništvo trebalo biti podrška novinarskom radu, a ne produžena ruka menadžmenta medijske kuće, posebno zabrinjava da je kroz niz odgovora ispitanika vidljivo da su urednici sve više instrument u pritiscima na novinare i novinarku, a ne zagovornici profesionalnih standarda novinarske struke. Iz njihovih odgovora vidljivo je i otvoreno uplitanje menadžmenta i prodaje oglasa u novinarski rad i novinarski sadržaj.

Iako je postojeći Zakon o medijima deklaratorno postavio granicu između utjecaja nakladnika na redakciju, i definiira glavnog urednika kao predstavnika redakcije, nalazi ovog pilot istraživanja dokazuju da izostaje primjena tih vrijednosti u praksi. Zato je iznimno važno upozoriti na stvarno stanje u redakcijama uoči izmjena Zakona o medijima – i pokušati naći i kroz rad HND-a i kroz zakonsku regulativu nove mehanizme osnaživanja profesionalnih standarda novinarske struke i pozicije novinarki i novinara nasuprot centrima moći koji nastoje pritiscima utjecati na novinarski rad.

Rezultati ovog pilot istraživanja pokazuju da u hrvatskom medijskom prostoru postoji cenzura, te da su sve prisutniji mehanizmi unutar redakcijske cenzure pa možemo zaključiti da ovu problematiku treba i dalje istraživati, ali i ustrajati na otklanjanju svih oblika cenzure i pritisaka na novinare i medije.

Neophodno je za demokraciju da novinari i novinarka zadrže svoju funkciju čuvarica demokracije, istraživača društvenih opasnosti, kritičarki moćnih i utjecajnih. Izuzetno je opasna situacija u društvu kada se novinarima i novinarkama oduzima prilika da rade svoj posao - da istražuju, analiziraju i razotkrivaju nepravde.

Organizacija civilnog društva poput *democracy watchdog* Gongga zagovara slobodne, nezavisne i kritične medije koji su korektivi društva, a ne tek puki prenositelji priopćenja za javnost.